

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою
психічного розвитку засобами мнемотехніки

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Криворучко Тетяна Сергіївна
Керівник: Турубарова А. В.
Рецензент: Залановська Л. І.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 79 сторінок, 4 таблиць, 2 рисунка, 70 джерел, 4 додатки.

Об'єкт дослідження: зв'язне мовлення у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Мета роботи: розробити та апробувати систему засобів з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку через застосування мнемотехніки.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення та систематизація); емпіричні (психодіагностичні методи, констатувальний та формувальний експеримент, корекційно-розвивальні методи); математико-статистичні (кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження).

Мовлення займає важливе місце в системі психічних процесів особистості. Воно є базою мислення, регулює поведінку, відіграє важливу функцію, яка допомагає дитині адаптуватися в навколишньому середовищі. При порушенні мовлення обмежуються комунікативні можливості, сповільнюється розвиток особистісних якостей, ускладнюється соціальна адаптація (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтьєв, О. Лурія, Є. Соботович та інші). До того ж, у сучасному світі, є актуальною проблема порушення мовлення у дітей дошкільного віку, яке супроводжується іншими відхиленнями психічного розвитку, зокрема затримкою психічного розвитку. У зв'язку з цим, необхідно дослідити основні проблеми та особливості формування зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ, ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ,
СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ, МНЕМОТЕХНІКА

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема розвитку мовлення – одна з найважливіших у загальній і спеціальній педагогіці та психології. У багатьох дослідженнях, що стосуються дітей із затримкою психічного розвитку, відзначається, що низький рівень їх пізнавальної активності, незрілість мотивації до навчальної діяльності, знижена здатність до прийому і переробки інформації, недостатня сформованість операції аналізу, порівняння та синтезу призводить до відхилень у мовленнєвому розвитку [11].

Останнім часом кількість дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку значно збільшилася. Проблеми мовленнєвого розвитку у дітей цієї категорії призводять до труднощів у подальшому навчанні в школі, соціалізації в суспільстві. Тому є важлива корекція порушень мовленнєвого розвитку у дітей даної категорії та правильна організація корекційного процесу, саме в дошкільному віці. [44].

Успішність оволодіння і розвиток мовлення дитини дошкільного віку є одним з важливих умов його розвитку, а також формування особистості. Однією з гострих і актуальних проблем, на сьогоднішній день є організація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Перший аспект актуальності полягає в тому, що практична діяльність показує все більшу кількість дітей із затримкою психічного розвитку, отже, проблема формування зв'язного мовлення потребує вирішення проблеми. Другий аспект актуальності заснований на недостатності методичного забезпечення логопедичної роботи з формування зв'язного мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку [60].

В розвитку зв'язного мовлення наочно спостерігається тісний зв'язок мовленнєвого розвитку разом з психічним розвитком дітей. Для дітей

важливим є адаптація в соціумі як для підготовки до шкільного навчання, так і для взаємодії з оточуючими [34].

Проблемі вивчення зв'язного мовлення у дошкільників присвячені дослідження вітчизняних науковців: Л. Андрусина [1; 2], В. Бадер [6], В. Воробйова [14], Н. Гаврилова [15], Ю. Рібцун [43–45], Є. Соботович [46–49], В. Тарасун [54; 55], В. Тищенко [56–67], Л. Трофименко [62–69], М. Шеремет [70] та зарубіжних науковців: В. Глухова [18], В. Глухів [16; 17], Л. Ефрименко [22], С. Забрамна [31], Р. Лалаєва [29], И. Лебедева [30], Т. Полянська [38], Т. Ткаченко [58–61].

Так Л. Ефрименко розкриває зміст і методи роботи з розвитку прямого мовлення, Т. Полянська розкрила методи роботи розвитку мовлення, розгорнутого, самостійного, описового і розповідного висловлювання. Л. Трофименко розроблена методика поетапного формування умінь і навичок зв'язного мовлення з використанням картинно-графічного плану [14], Н. Гавриловою пропонується розвиток навичок описового оповідання з використанням різних моделей і схем [62].

Щоб досягти ефективних результатів, ми вирішили використовувати нетрадиційний метод роботи з дітьми старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку з розвитку зв'язного мовлення – мнемотехнику. У своїй практиці спиралася на роботи С. Забрамної (мнемотаблиці) [31], Т. Ткаченко. (предметно-схематичні моделі) [58].

Мнемотехніка-це сукупність правил і прийомів, що полегшують процес запам'ятовування словесної інформації. Проблема розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку актуальна тим, що якість цього психічного процесу може забезпечити профілактику можливих труднощів в засвоєнні необхідної інформації. Все вищесказане визначило вибір теми магістерської роботи «Формування зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами мнемотехнік» [31].

Об'єкт дослідження: зв'язне мовлення у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження: мнемотехніка як засіб формування зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати систему мнемотехнічних засобів з формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Завдання дослідження:

1. проаналізувати наукову літературу з проблеми формування зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку;
2. розкрити особливості розвитку зв'язного мовлення дошкільників із затримкою психічного розвитку;
3. виявити особливості зв'язного мовлення старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку;
4. розробити та апробувати систему засобів з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами мнемотехнік.

Відповідно до визначених завдань було використано наступні методи дослідження:

- теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення та систематизація;
- емпіричні – психодіагностичні методики В. Глухова, діагностичні методики І. Коненкова переказ адаптованого тексту та методика В. Глухової, В. Глухова, корекційні методики С. Забрамної мнемотаблиці, Т. Ткаченко. предметно-схематичні моделі, констатувальний та формувальний експеримент, корекційно-розвивальні методи;
- математико-статистичні – кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Експериментальна база дослідження: 5 дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку (експериментальна група) дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 272 «Гномик» Запорізької міської ради Запорізької області, а також 5 дітей старшого дошкільного віку

із затримкою психічного розвитку (контрольна група) дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 100 «Гармонія» Запорізької міської ради Запорізької області.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження були опубліковані в збірнику тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» в КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР (13–14 травня 2021 року, м. Запоріжжя).

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні та систематизації наукового матеріалу щодо особливостей зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Практична значущість роботи полягає у розробці та апробації системи роботи з розвитку зв'язного мовлення із застосуванням мнемотехніки. Експериментальний матеріал може бути використаний вчителями-логопедами, вчителями-дефектологами, педагогами в роботі з дітьми дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Методологічне підґрунтя дослідження склали наукові положення:

– про мову як знакову систему (Ф. Березін, В. Головін, А. Грищенко, О. Леонт'єв, Л. Мацько, В. Німчук, О. Шахнарович та ін.);

– про практичний взаємозв'язок мовлення та мислення (Л. Виготський, М. Жинкін, О. Леонт'єв, Ж. Піаже, Д. Слобін, О. Шахнарович та ін.);

– про різні види мовленнєвої діяльності, їхню психофізіологічну структуру, загальнофункціональні та специфічні мовленнєві механізми (Т. Ахутіна, М. Вятютнев, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, О. Лурія, Д. Слобін, Є. Соботович, Л. Чистовичта ін.);

– про методи комплексної діагностики та формування зв'язного мовлення у дітей (Р. Лалаєва, В. Лубовський, О. Лурія, І. Мартиненко, О. Мастюкова, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименкота ін.);

– психолінгвістичний підход до аналізу та компенсації порушень мовленнєвого розвитку дошкільників (Л. Андрусина, О. Аркадьєва, Л. Бартєнєва, О. Леонтєв, Т. Мельниченко, З. Пригода, Ю. Рібцун, Д. Слобін, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, О. Шахнарович, М. Швачкінта ін.);

– діяльнісний підхід у системних наукових дослідженнях (В. Давидов, В. Зінченко, О. Конопкін, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, В. Шадріков, Г. Щєдровицькийта ін.).

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 79 сторінок, із них – 46 сторінки основного тексту.

ВИСНОВКИ

Аналітичний огляд загальної і спеціальної літератури з метою пошуку нових шляхів і обґрунтування ефективних педагогічних умов для розвитку зв'язного мовлення дошкільників з затримкою психічного розвитку й апробація експериментальної методики розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку дозволили сформулювати такі висновки:

1. Проаналізовано наукову літературу з проблеми формування зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку. Аналіз наявних досліджень показав, що в педагогічних та логодидактичних дослідженнях накопичено значний обсяг важливої інформації щодо особливостей розвитку зв'язного мовлення даної категорії дітей. Зазначено, що розвиток зв'язного мовлення має тісний зв'язок з психічним розвитком дітей, розвитком мислення, сприйняття, спостережливості. (Н. Гаврилова, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.).

На основі теоретичного аналізу науково-методичної та психолого-педагогічної літератури поглиблено та конкретизовано розуміння сутності розвитку зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку. Узагальнюючи методи, які існують сьогодні в науковій літературі, ми помічаємо, що зв'язне мовлення тісно взаємопов'язане з комунікативною функцією та соціалізацією та адаптацією в суспільстві, та створює необхідні передумови для формування психомоторних функцій, які стають основою для подальшого формування та розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

2. Визначено особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Зазначено, що у дітей із даним порушенням, зв'язне мовлення розвивається з великою затримкою і

вимагає застосування логопедичних технологій. Особливостями розвитку зв'язного мовлення дітей із затримкою психічного розвитку є труднощі в лексико-граматичному оформленні мовлення, порушення вираженості інтонації та послідовності висловлювання, відсутність логічної побудови речень, збідніле емоційне забарвлення розповіді, порушений темп та невміння регулювати густість голосу під час переказу, а також спостерігається малий запас активного та пасивного словникового запасу, що свідчить про низький рівень розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.

3. Виявлено, що діти дошкільного віку із затримкою психічного розвитку мають такий рівень сформованості зв'язного мовлення: дітей з низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення констатуємо 40%, дітей із середнім рівнем 50%, дітей із високим рівнем 10% .

У дошкільників із затримкою психічного розвитку основною особливістю висловлювань є порушення зв'язності. Відзначаються неявно виражені порушення зв'язного мовлення, пропуски окремих, важливих в смисловому плані слів, фраз, так і значні порушення зв'язності, при яких відзначаються повторна відсутність в оповіданні смисловий і синтаксичний зв'язок між суміжними фразами, пропуски слів або частин тексту, що впливають на послідовну організацію висловлювання, порушення смислового зв'язку між двома фрагментами тексту. Пропуск декількох фрагментів, відсутність смислового зв'язку між низкою послідовних пропозицій, незавершеність частин тексту, а також поєднання різних недоліків призводять до істотних порушень зв'язного мовлення.

4. Теоретично обґрунтовано та апробовано систему засобів з розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами мнемотехнік.

Проведене експериментальне дослідження ефективності використання засобів мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Можна зробити висновок, що

використання методик С. Забрамної та Т. Ткаченко. для розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку дали позитивний результат і можуть бути ефективними при формуванні зв'язного мовлення.

На завершенні формувального етапу експерименту в експериментальній та контрольній групі не було виявлено жодної дитини з низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення, на констатувальному етапі таких дітей було 40%; на середньому рівні стало 60% (було 50%); високого рівня досягли 40% (було 10%). Порівняльні дані засвідчують, що відбулося зростання коефіцієнтів розвитку зв'язного мовлення в експериментальній групі не було виявлено жодної дитини з низьким рівнем розвитку мовленнєвого дихання, на констатувальному етапі таких дітей було 69,2%; на середньому рівні стало 69,2% (було 23,1%); достатнього рівня досягли 30,8% (було 7,7%).

Перспективою подальшого дослідження вважаємо розробку методики розвитку і корекції зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку, які не отримали своєчасної корекційно-логопедичної допомоги.